

UDK 930.253:314.74(=163.6)(94)

Prejeto: 3. 11. 2004

Arhivsko gradivo izseljencev v Avstraliji – neprecenljiv vir za raziskovanje življenja avstralskih Slovencev

BRED A ČEBULJ SAJKO

dr., višja znanstvena sodelavka, zunanja sodelavka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Izvajanje ciljnoraziskovalnega projekta *Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva med Slovenci v avstralski državi Novi Južni Wales konec leta 2002* je obrodilo nepričakovano dobre sadove: kljub izredno slabim obetom pred začetkom terenskega dela, ki so temeljila na dejstvu, da slovenska skupnost v državi NSW v zadnjem desetletju zelo hitro izumira, tako da se izgublja tudi arhivsko gradivo prve generacije po vojni v Avstralijo izseljenih Slovencev. Tako izginjajo tudi neprecenljivi dokazi o slovenski navzočnosti na avstralskih tleh in vlogi Slovencev v avstralski zgodovini. S skupnimi močmi smo z izseljenci v tem delu Avstralije ustanovili Historični arhiv za Slovence v Avstraliji – država NSW. Predhodnik tega arhivskega centra že deluje v Melbourneu pri Slovenskem društvu Melbourne, vendar so se Slovenci v NSW odločili ustanoviti geografsko bližji arhiv, v katerem danes prostovoljke/ci zbirajo, evidentirajo in hranijo arhivsko gradivo pod strokovnim vodstvom vodje arhiva, ki je v preteklem letu opravila arhivarski izpit na univerzi v Sydneyju. Prostor HASA so v slovenskem verskem središču v Merrylandsu, današnjem središču slovenskega verskega in kulturnega življenja Slovencev v NSW. Sicer delujeta v Sydneyju še Slovensko društvo Sydney in nekdanji klub Triglav – danes Triglav Panthers. HASA v Sydneyju pokriva tudi arhivsko gradivo slovenskih organizacij v bližnjih krajih Wollongong in Newcastle. Gradivo vseh še delujočih organizacij je že urejeno, v zadnjem času pa so se sodelavci HASA osredotočili še na zbiranje arhivov posameznikov.

Terensko delo med Slovenci v NSW konec leta 2002 je torej pripomoglo k ustanovitvi HASA, s čimer se je odprla resna možnost za ohranjanje izredno pomembne dokumentacije o življenju Slovencev v tem delu sveta.

KLJUČNE BESEDE: Slovenski izseljenci, Avstralija, arhivsko gradivo, izseljenke organizacije, etnična identiteta

ABSTRACT

ARCHIVAL MATERIALS OF IMMIGRANTS IN AUSTRALIA – PRECIOUS SOURCE FOR RESEARCH ON SLOVENE AUSTRALIANS' WAY OF LIFE

Implementation of the goal-oriented research project called *Preservation of Archive, Museum and Library Materials of Slovenes in New South Wales at the end of 2002* was unexpectedly fruitful. Things were looking bad before the start of the fieldwork. In the last decade, the Slovene community in New South Wales has been fading quickly. The process is accompanied by the loss of archival materials of the first generation of post-war emigrants. Priceless evidence of Slovene presence on Australian soil and of the role the Slovenes played in Australian history is thus disappearing as well. For this reason, the Historical Archives for Slovenian Australians in New South Wales (HASA) was established in close cooperation with the emigrants in this part of Australia. The predecessor of this archival centre was already active in Melbourne with the Slovene Society of Melbourne, but the Slovenes in New South Wales wished for an archive that would be geographically closer to them. Volunteers gather, record and keep archival records under the expert supervision of the head of the archives, who passed the archives exam at the University of Sydney last year. The premises of HASA are in the Slovene religious centre in Merrylands, the centre of Slovene religious and cultural life in NSW. There are the Slovene Society of Sydney and the Triglav Club, today known as Triglav Panthers. HASA in Sydney also covers archival materials of Slovene organisations in nearby towns Wollongong and Newcastle. The materials of all active organisations have already been sorted and HASA co-workers have recently focused on collecting archives of individuals.

Field work among Slovenes in NSW at the end of 2002 helped to establish HASA and provided an important opportunity for the preservation of very important documentation on the lives of Slovenes in this part of the world.

KEY WORDS: *Slovene immigrants, Australia, archival materials, immigrant organisations, ethnic identity*

Povsem na kratko:

emigriranje Slovencev v Avstralijo se je v večjem številu pričelo po drugi svetovni vojni: največ se jih je priselilo v petdesetih in šestdesetih letih, v osemdesetih pa je ta proces postopoma usahnil. Večinoma so priseljeni Slovenci prve generacije po izobrazbi nižje ali srednje (predvsem poklicno) izobraženi, večinoma ruralnega izvora, in šele njihovi otroci (večinoma rojeni v Avstraliji) predstavljajo profesionalen intelektualni potencial (to pa je pomembno tudi za ohranjanje arhivskega gradiva). Glede na to, da slovenska skupnost od samega začetka sodi med najmanjše v etnično pisani Avstraliji (ocenjujejo, da je v sedemdesetih letih štela pribl. 25.000 izseljencev,¹ prebivalcev Avstralije pa je bilo tedaj okoli 13 milijonov²), nas opogumlja misel, da je njeno navzočnost na avstralskem kontinentu (če izvezemo zelo skromno odseljevanje pred drugo svetovno vojno³) možno raziskovati kontinuirano tako rekoč od skorajšnjih začetkov pa do vzpona skupnosti konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih ter do hitrega zmanjševanja od devetdesetih let. Namreč, "ustvarjalci" omenjenega zgodovinskega in migracijskega procesa še živijo in so s svojim arhivskim gradivom, spomini in še zlasti s svojo navzočnostjo v današnji slovensko-avstralski skupnosti izjemen vir podatkov tako za raziskovalce kot za ohranjanje etnične identitete ene izmed več kot stotih etnij, živčih na avstralskem kontinentu. Slovence najdemo po vsej Avstraliji (v Darwinu, Alice Springsu, Mount Isi, Cairnsu, Albourju, Geelongu itd.), gotovo pa so (v geografskem smislu) najbolj dostopni v večjih središčih avstralskih Slovencev ob obali od Perth, Adelaide, Melbourne, Sydneyja, Brisbane ter v glavnem mestu Canberra.

Kot sodelavka Ciljnoraziskovalnega projekta *Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva med slovenskimi izseljenci po svetu* sem se, glede na dejstvo, da sem slovensko populacijo v Avstraliji na podlagi svojega preteklega terenskega dela v tem delu sveta (1981/82, 1984/85, 1990) dokaj dobro poznala, odločila, da vso svojo pozornost usmerim na razmere slovenske

skupnosti v Sydneyju ter bližnjih mestih Newcastle in Wollongong (torej v državi Novi Južni Wales – NSW – New South Wales).

Razlogov za to izbiro je bilo več, prevladovalo pa je dejstvo, da, kot že rečeno, prva generacija povojnih avstralskih Slovencev, ki je bila nekakšen "oblikovalec" slovenstva v Avstraliji, že izumira. Tisti Slovenci, ki so v Avstralijo prišli konec štiridesetih in v začetku petdesetih let in so bili še do "včeraj" gonilna sila vseslovenskega dogajanja v Avstraliji, so ostareli, mnogih ni več med nami. Negativne posledice takšnega stanja so se še zlasti kazale v Sydneyju; tam vse organizirane dejavnosti postopoma zamirajo, podmladka, ki bi nadaljeval tradicijo svojih staršev, pravzaprav ni ali pa so to izključno redki posamezniki. Nakazane predispozicije so se na terenu potrdile še bolj dramatično. Izkazalo se je, da je Sydney z okoliškimi kraji v Avstraliji v resnici najbolj izpostavljen propadanju "slovenstva" in da slovenske organizacije, društva, klubi in ne nazadnje tudi versko središče životarijo. Arhivsko in drugo dokumentarno gradivo je pri tem prepuščeno stihijskemu in naključnemu ljubiteljskemu zbiranju, mnogo pa ga je že propadlo. Po tej plati je bila slovenska skupnost v Melbourne mnogo bolj organizirana, zato tudi zbiranje in shranjevanje arhivskega gradiva ni bilo v tako slabem stanju, kot se je kazalo v Sydneyju. Od tod torej Sydney kot prioriteto mesto mojega terenskega dela.

Že v pripravi na izvedbo terenskega dela je bilo mnogo komuniciranja s predsedniki ali tajniki Slovenskega društva Sydney, Slovensko-avstralskega kluba Triglav – Panthers, Slovensko-avstralskega kluba Planica Wollongong, Slovenskega društva Tivoli v Newcastleu, s patroma, ki delujeta v slovenskem verskem središču v Merrylandsu (Sydney), posamezniki – po funkciji pomembnejšimi Slovenci v Sydneyju, Wollongongu in Newcastleu. Stike sem poglobljala tudi v obliki obiskov avstralskih Slovencev v domovini. Na obiskih smo večinoma govorili o konkretnih potrebah in nujnosti "reševanja" arhivskega gradiva med Slovenci v NSW.⁴ K uspešno izvedenemu terenskem delu pa je zagotovo pripomoglo tudi medsebojno zaupanje med menoj in izseljenci, ki smo ga ustvarili v več kot dvajset let trajajočem sistematičnem spremljanju njihovega razvoja, razcveta in padca tako posamez-

¹ Jože Prešeren, *Izseljenci v Avstraliji*, Enciklopedija Slovenije IV, Ljubljana 1990, str. 221.

² Jovanka Sečanski-Noussair, *Migracije Jugoslovana u Australiju*, Beograd 1980, str. 1.

³ O tem glej: Breda Čebulj Sajko, *Med srečo in svobodo*, Ljubljana 1992, str. 39-50.

⁴ Obsežno korespondenco hranim v arhivu Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, mapa CRP 2001-2003.

nikov kot slovenske skupnosti v celoti. Prav zato nisem imela nobenih težav pri pojasnjevanju vzroka svojega že četrtega prihoda v Avstralijo. Zgodilo se je prav nasprotno: pripadniki prvih povojnih generacij so zavedajoč se svoje minljivosti tako rekoč čakali na nekoga iz domovine, ki bi jih nekoliko organiziral in jim dal prave smernice za "gradivo, s katerim ne vedo natančno, kaj bi početi in komu ga zapustiti", kot je dejal eden izmed njih.

Na terenu sem bila torej med 18. novembrom in 9. decembrom 2002, kot že rečeno v Sydneyju, Wollongongu in Newcastlu.

SYDNEY

Podatki o številu Slovencev, ki živijo v Sydneyju, so zastareli in dvoumni glede na generacije (prva, druga), ki so bile upoštevane v štetju leta 1973.⁵ Ocenjujejo, da naj bi tam živel ok. 5000 Slovencev (približno toliko kot v Melbourneu). V resnici pa je zagotovo precej drugače: omenjena številka je po mojih dolgoletnih opazovanjih sodeč po vsej verjetnosti manjša za polovico. Glede na pripovedovanje p. Valerijana Jenka (med Slovenci v Avstraliji je že od začetka šestdesetih let) o tem, koliko Slovencev se zbere ob osrednjih verskih prireditvah okoli božiča in velike noči v verskem središču Merrylands, bi lahko ocenila, da jih pride največ 1000 tistih, ki se prištevajo med Slovence, pripadajo pa različnim generacijam (rojeva se namreč že četrta).

Ocena ohranjenosti arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva:

1. Slovensko društvo Sydney (ustanovljeno leta 1957, društvo ima svojo dvorano in zemljišče)

Arhivsko gradivo obsega društvene dokumente, blagajniška poročila, zapisnike sestankov, občnih zborov, drobni tisk, letake, pisno korespondenco z etničnimi ustanovami v Avstraliji in Slovensko izseljensko matico v Sloveniji, vabila na društvene prireditve, fotodokumentacijo, periodiko (društvene časopise *Novice*, *Avstralski Slovenec*, ki so izhajali občasno). Shranjeno je bilo v razpadajočih kartonastih škatlah v kovinski omari ali na policah v skladišču društva. Gradivo je bilo popolnoma neurejeno in neprimerno arhivirano, neevidentirano, društveni delavci so ga občasno uporabljali za razstave ob obletnicah delovanja društva.

Prostor, v katerem je bilo gradivo, je bil, kot sem omenila, skladišče za hrano in pijačo; temperatura je bila neprimerna, prezračevanja in klimatske naprave ni bilo.

Društvo ima tudi svojo knjižnico (pribl. 900

knjig), knjige pa nimajo evidenčnih števil in niso bibliografsko urejene. Izposoja je izredno redka, novih knjig tako rekoč ne prejemajo, razen če jih kdo podari.

Muzejskih predmetov razen društvenih zastav, simbolov, značk nisem opazila. Nekaj tega gradiva je že nekaj let v društveni vitrini, vse drugo gradivo je razpršeno po omarah v pisarni društva.

V okviru društvenih dejavnosti je najuspešnejša balinarska sekcija; v preteklosti so delovali še: lovska skupina, folklorna skupina, sobotna šola slovenskega jezika in pevski zbor. Najbolj obiskana prireditev – na njej sem bila tudi sama – je božični ples (zbralo se je pribl. 150–200 ljudi). Rednih društvenih dogajanj in prireditev ni več. Nedeljski obiskovalci si kratijo čas z avtomati za igre na srečo.

2. Triglav Club Ltd. – od leta 2002 Panthers Triglav (ustanovljen leta 1973; klub je še pred kratkim imel svojo dvorano in zemljišče, a ga je konec l. 2002 prodal avstralskemu klubu Panthers in obdržal pravico do uporabe prostorov ter plačila letne rente)

Arhivsko gradivo je podobno kot v Slovenskem društvu Sydney (zapisniki sej, občnih zborov, blagajniška poročila, sezname članov itd.), le da je obsežnejše. Bilo je prav tako shranjeno v razpadajočih kartonastih škatlah na neprezačenem in klimatsko neurejenem podstrešju kluba. Decembra 2002, po priključitvi kluba avstralskemu klubu Panthers, so novi solastniki pričeli klubske prostore in zemljišče preurejati. (Dela so se končala maja 2004). Po zagotovitvi predsednika kluba ter po pregledu načrtov novih prostorov naj bi Triglav dobil svojo klubsko sobo, v kateri naj bi bil prostor za arhiv in knjižnico (po koncu obnove se to ni zgodilo).

V preteklih letih je imel klub Triglav zelo uspešen moški pevski zbor, dopolnilno šolo slovenskega jezika, balinarsko sekcijo in dve folklorni skupini. Vse razen balinarske sekcije je propadlo.

V letu 2002 se je na prireditvah enkrat na mesec zbralo po 50 Slovencev (večinoma pripadnikov starejše generacije) – kot primer: na božični ples je prišlo pribl. 70 ljudi. Tudi v klubu so številni avtomati za igre na srečo.

Pred preureditvijo prostorov je bila na podstrešju še skromna knjižnica (pribl. 400 knjig), delno evidentirana, vendar brez nadzora in skrbništva. Knjižnica sicer ne deluje, izposoj ni, nove knjige ne prihajajo.

Zaradi načrtovane prenove klubskega prostora nisem mogla priti do "muzejskih" predmetov kluba. Po zagotovitvi predsednika so to le klubske zastave, nekaj podarjenih slik iz domovine, pokali balinarske sekcije kluba, obleke za pustovanja.

3. Slovensko versko središče Merrylands

⁵ Štetje je v bistvu približna ocena delegacije Slovenske izseljenske matice, ki je prvič obiskala avstralske Slovence leta 1972. O tem: Mila Šenk, *Slovenci v Avstraliji, Rodna gruda* 20/1973, št. 11, str. 26.

(slovenski duhovniki – frančiškani delujejo v Sydneyju od leta 1950; svoje prostore, tj. cerkev, večjo dvorano, stanovanje za patra, dve manjši enodružinski hiši, imajo od leta 1970)

Čeprav v cerkvi službujeta dva že starejša duhovnika slabega zdravja in brez upanja, da ju bodo zamenjali z mlajšimi iz domovine, je po devetdesetih versko središče prevzelo vodilno vlogo med slovenskimi organizacijami in združenji v Sydneyju, saj tako omenjeno društvo kot klub le občasno prirejata organizirane prireditve, sicer pa se Slovenci pogosteje srečujejo ob sobotnih in nedeljskih mašah ali ostalih verskih praznikih v verskem središču. Tu je tudi središče kulturnega dogajanja (še vedno delujejo igralska skupina, mladinski in mešani pevski zbor, sobotna dopolnilna šola slovenskega jezika – vsaka sekcija ima svoj arhiv; hrani ga vodja pri sebi doma ali v knjižničnih prostorih verskega središča), ki pa vidno in hitro peša, saj zanimanja za tovrstno dejavnost med mladimi skorajda ni.

Arhivsko gradivo obsega: krstne knjige, knjige porok, knjige smrti in pogrebov, zvezke pastrovih govorov, njegovih beležk, zvezke z naslovi naročnikov Sv. Rafaela (od leta 1966 dalje izhaja štirikrat na leto), Misli (edini slovenski verski mesečnik, ki nepretrgoma izhaja od leta 1959). Versko središče izdaja tudi Nedeljo (tedenski bilten). Največ je naročnikov Misli (pribl. 2500 po vsej Avstraliji). Obsežna je fototeka, ki pa je le delno tematsko in datumsko urejena. Drugega arhivskega gradiva nisem videla. Našteto gradivo je le delno datumsko urejeno, sicer pa je zloženo na policah v patrovi pisarni.

Knjižnica je urejena in obsega 1667 enot. Knjige redno prihajajo iz domovine, od drugih izseljenskih skupnosti po svetu (še zlasti iz Argentine in ZDA) in v obliki zapuščin izseljencev. Izposoja vodita patra – obstaja zvezek izposoje. Prostor knjižnice je vzorno urejen, knjige hranijo na pomičnih policah. Mnogo je periodike (Misli, Rodna gruda, Izseljenski koledar, argentinsko-slovenska periodika itd.); vsa je evidentirana in urejena po letnikih.

Med "muzejske" predmete sodijo vsi pripomočki, relikvije ipd., ki jih patra uporabljata pri svojem delu. Med pomembnejšimi je treba omeniti ročno izdelane jaslice, našla pa sem tudi kovček, s katerim je pater Valerijan Jenko leta 1963 prišel v Avstralijo.

V prostorih verskega središča so tudi vsi pomembnejši sestanki različnih predstavnikov slovenske skupnosti v Sydneyju. Ena izmed zgolj še formalno delujočih skupnih organizacij je

4. Slovenski šolski odbor za Novi Južni Wales (obstaja od leta 1979; nima svojih prostorov)

Ustanovljen je bil, da bi koordiniral delovanje različnih slovenskih dopolnilnih šol, vendar te danes (razen v Merrylandsu) ne delujejo več. Arhivskega gradiva nisem videla, ker je razpršeno

po domovih nekdanjih učiteljic in učiteljev po Sydneyju. Z njimi sem navezala stike po telefonu in izrazila željo po sodelovanju pri nadaljnjem zbiranju dokumentov za pripravo razstave "Petdeset let slovenstva v Avstraliji", ki jo je v letu 2003 organizirala skupina Slovencev z naslovom Sadovi slovenske dediščine. Po pripovedovanju nekaterih je ohranjenega največ fotografskega gradiva z vsakoletnih maturantskih plesov (od leta 1978 je slovenščina priznana kot maturitetni predmet v srednjih šolah).

Predvidevam, da je večina arhivskega gradiva, povezanega s Slovenskim šolskim odborom v domovini, saj se je v letu 2001 vrnil v Slovenijo mož pokojne dolgoletne predsednice odbora.

5. Arhiv slovenskih radijskih oddaj na SBS (The Special Broadcasting Service – etnične radijske oddaje) v Sydneyju

Arhiv obsega originale ali kopije originalnih posnetkov skoraj vseh slovenskih radijskih oddaj na etničnem radiju, ki so nastajale od leta 1975. Do l. 2000 so oddaje potekale dvakrat na teden, od takrat pa le enkrat na teden; jeseni leta 2004 je bila ukinjena. Natančnega popisa ni, si pa Inštitut za slovensko izseljenstvo prizadeva, da bi to gradivo pridobil.⁶

Leta 2002 je bila večina kaset (predvidevam da pribl. 400) v garaži (danes že nekdanje) glavne urednice radijskih oddaj.

6. Slovenska medijska hiša (prostor Slovenske medijske hiše je v stanovanju vodje)

Zasnove Slovenske medijske hiše so v Melbourneu. V začetku devetdesetih je namreč začel izhajati mesečnik Glas Slovenije. Leta 1996 se je z glavnima urednikoma preselil v Sydney. Poleg mesečnika je leta 1998 nastala prva spletna stran slovenskih izseljencev sploh, imenovana Stičišča; v letih 1999–2001 so bile v soavtorstvu s Florjanom Auserjem (danes edini član medijske hiše), po poklicu fotografom in snemalcem, posnete številne življenjske zgodbe avstralskih Slovencev. Občasno so bile predvajane na etnični televiziji – kanal 31 v Sydneyju. Šele leta 2000 je bila Slovenska medijska hiša uradno ustanovljena. Vse dejavnosti znotraj nje (izdaja Glasa Slovenije, urejanje spletne strani, snemanje življenjskih zgodb, dokumentarcev, raznih društvenih prireditev itd.) vodi Florjan Auser. Njegovo delovanje delno sofinancirata Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu (ministrstvo za zunanje zadeve) in ministrstva za kulturo.

Celotni arhiv Slovenske medijske hiše je vzorno urejen. Vsi videoposnetki so računalniško dokumentirani in ustrezno shranjeni. Vsebina vseh števil Glasa Slovenije (ki od konca leta

⁶ V decembru 2003 smo od povratnika, ki je več let redno snemal oddaje v Sydneyju, dobili prvih 100 kaset; hranimo jih v arhivu inštituta.

2003 izhaja le še v elektronski obliki) je dosegljiva na spletni strani Stičišča.

7. Neformalno obstajata v Sydneyju še dve društvi: Slovensko narodno društvo (ustanovljeno leta 1978) in Slovensko akademsko društvo (ustanovljeno 1980)

Arhivskega gradiva po zagotovitvi obeh kontaktnih oseb skorajda ni. Obstaja le nekaj zapisnikov sej, fotografij z vsakoletnih prireditev. Ničesar od naštetega nisem videla, ker gradiva niso našli.

Wollongong

Slovensko-avstralski klub Planica (ustanovljeno 1970; ima svojo dvorano, cerkev in zemljišče)

Društvo je nadaljevanje svojega predhodnika Danice, ustanovljenega leta 1959 (arhivskega gradiva mi zaradi pomanjkanja časa ni uspelo pregledati; spravljeno je pri ustanovnih članih Danice). Šteje pribl. 250 članov, to je po pripovedovanju predsednika društva približno tri četrtine današnjega slovenskega prebivalstva v Wollongongu, ki ima sicer pribl. 300.000 prebivalcev.

Arhivsko gradivo je neurejeno shranjeno v posebni sobi brez prezračevanja in je popolnoma zaprašena. Spravljeno je v razpadlih kartonastih škatlah, delno v lesenih omarah delno razvrščeno v plastičnih mapah; delno je tudi datirano.

Vsebina arhivskega gradiva je podobna vsebinam vseh drugih društvenih tovrstnih dokumentov. Nekaj več imajo na Planici videoposnetkov klubskih dogajanj, zanimivo (a žal neurejeno) fotodokumentacijo o dveh kmečkih ohceti (1975, 1978), ki so ju organizirali v Wollongongu.

Knjižnice ni. Muzejski predmeti so pomešani med društveno dokumentacijo: prapor, kovčki, celotna oprema Rib'n'čana.

Newcastle

Avstralsko slovensko društvo Tivoli (nima svojih prostorov)

Klub je bil ustanovljen leta 1958. Ima pribl. 50 članov (to po ustnih informacijah ustreza polovici vseh Slovencev v Newcastlu, ki ima sicer pribl. 300 000 prebivalcev). Od ustanovitve do danes arhivsko gradivo ureja ista oseba, tj. tajnica kluba. Zato je celotna dokumentacija zelo dobro urejena tako po tematskem kot po časovnem merilu. Hrani jo v suhih kletnih prostorih svoje hiše, v posebnih plastičnih škatlah, ki ustrezajo zahtevam arhiviranja. Od leta 1989 tajnica vodi dnevnik društvenega dogajanja. Ker je večina članov starih od 75 do 90 let, so osrednji dogodki pikniki. Urejena je tudi fototeka (po krajih in datumih).

Knjižnica je priročna (revije iz domovine in Avstralije) in urejena. Muzejskih predmetov ni.

Na osnovi izkazanega zanimanja za ohranitev in nadaljnje zbiranje arhivskega gradiva med izseljenci sem po pregledu arhivskega gradiva na opisanih institucijah in pri 15 posameznikih (za katere sem na podlagi svojega predhodnega raziskovanja avstralskih Slovencev vedela, da hranijo pomembno gradivo) pripravila krajše predavanjske. Na njem sem predsednike in vse člane slovenske skupnosti v omenjenih krajih, ki jih je to zanimalo, seznanila z nastalo situacijo in predlagala ustanovitev centralnega arhiva za Slovence v NSW. Tako smo 2. 12. 2002 neformalno ustanovili **Historični arhiv za Slovence v Avstraliji – država NSW (Historical Archive of Slovenian Australians – NSW)**, torej center z imenom, podobnim imenu centra, ki je že obstajal v Melbourneu. Njegovo delo je zelo dobro predstavila vodja Olga Lah na Seminarju za izseljenske arhivarje v maju 2004 v Ljubljani in iz njenega poročila povzemam nekaj bistvenih podatkov⁷:

Formalno je bil HASA ustanovljen 9. 2. 2003. Soustanovitelj je Znanstvenoraziskovalni center SAZU iz Ljubljane. Do slovesne otvoritve 30. 4. 2004 so sodelavci arhiva usposobili in tehnično opremili dva prostora (v okviru verskega središča v Merrylandsu) po vseh zahtevanih merilih za shranjevanje gradiva (kovinske omare in police, klimatska naprava itd.), vodja arhiva pa je uspešno končala enoletni tečaj za arhivarje na sydneyjski univerzi (University of Sydney). V odboru arhiva so predstavniki vseh društev in klubov iz Sydneyja, Wollongonga in Newcastla, verskega središča iz Merrylandsa, uspešno pa sodelujejo tudi s HASA iz Melbournea. Do sedaj so delo HASA – NSW finančno podprli ministrstvo za zunanje zadeve (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu), ministrstvo za kulturo in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, slovenska društva in klubi v NSW ter posamezniki.

Od ustanovitve do otvoritve so sodelavci HASA (vsi prostovoljci) uredili celotno gradivo obeh slovenskih organizacij v Sydneyju in društvu v Newcastlu, zbrali nekaj zbirk posameznikov, postavili že omenjeno razstavo in izdali knjigo *Sadovi slovenske dediščine*; knjiga na osnovi zbrane dokumentacije prikazuje petdesetletni razvoj slovenstva v Sydneyju.

Arhivsko gradivo je obdelano na teh kategorijah: splošno, institucije, literarna dela in publikacije, področja delovanja, filmi – videoposnetki – fotografije. V zadnjem času so se v delovanje HASA vključili tudi mlajši člani slovenske skupnosti. HASA – NSW sodeluje tudi z državnim arhivom (National Archive of NSW).

⁷ Olga Lah, *Historical Archives for Slovenian Australians – NSW*, 5 str., tipkopis (vodja je učiteljica, predstavnica druge generacije).



Ustanovni sestanek Historičnega arhiva za Slovence v Avstraliji – država Novi Južni Wales v slovenskem verskem središču v Merrylandsu. Udeležili so se ga predstavniki vseh še delujočih slovenskih organizacij v Sydneyju, Wollongongu in Newcastleu. (Sydney, 2. 12. 2002, foto: Florjan Auser)

HASA – NSW je bil v okviru CRP-ja predstavljen kot možen model za nastajanje arhivov še v drugih slovenskih izseljenskih središčih po svetu.

Zaključek

Stanje arhivskega gradiva med Slovenci v NSW je bilo pred začetkom CRP-ja in pred začetkom izvajanja terenskega dela v večini primerov v zelo kritičnem stanju. Dejstvo, da starejša generacija (ki je hkrati prva generacija povojnih Slovencev v Avstraliji) umira, društva in klubi postopoma postajajo avstralski, versko središče počasi, a vztrajno izgublja svojo osrednjo vlogo v življenju skupnosti, mediji zaradi preskromnega financiranja propadajo, govori v prid splošnemu utapljanju slovenske kulturne dediščine v avstralskem prostoru, če že ne izumiranju. Le redki posamezniki še vztrajajo pri ohranjanju tistega, kar to skupnost še ohranja slovensko. Zato je toliko pomembnejša ustanovitev arhivskega centra HASA v Sydneyju, v katerem postopoma dobivajo zaupanje tudi najstarejši člani skupnosti. Pomembno je, da je HASA postal nevtralna strokovna institucija brez političnega predznaka in da so tako člani odbora kot darovalci arhivskega gradiva ob zavedanju odločilnih (tako rekoč zadnjih) trenutkov za možnosti ohranitve pomembne dokumentacije, prestopili meje političnih nasprotovanj iz preteklosti in na določen način združili svoje moči

za ohranitev pomembnih dokazov o bivanju in obstoju slovenske skupnosti v Avstraliji.

Kot predstavnica ZRC SAZU v odboru HASA – NSW redno spremljam delo odbora HASA in z zadovoljstvom ugotavljam, da je arhivsko gradivo v zadnjem času začelo naraščati tudi po zaslugi posameznikov, ki s svojimi neprecenljivimi zasebnimi dokumenti bogatijo celostno podobo etnične identitete avstralskih Slovencev.

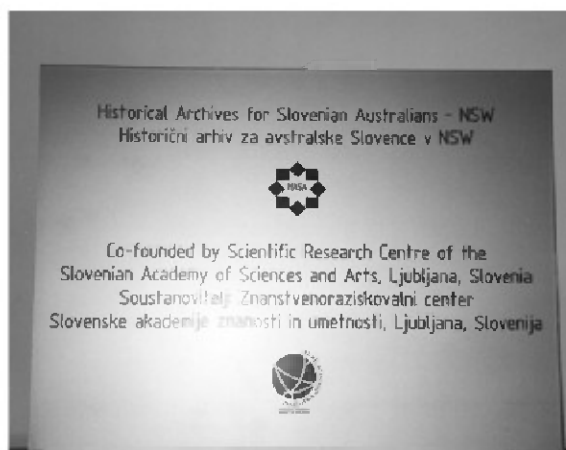


Tabla z napisom, ki jo je za samo uradno otvoritvijo daroval Znanstvenoraziskovalni center SAZU kot soustanovitelj arhivskega centra v Sydneyju (Sydney, 30. 4. 2003, foto: Breda Čebulj Sajko)